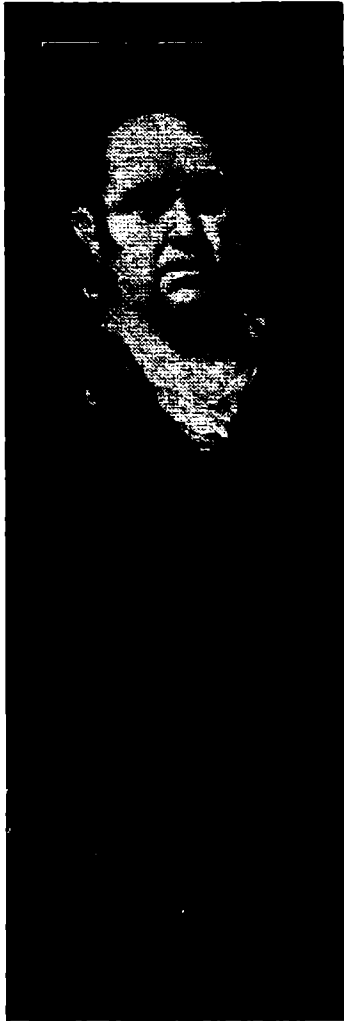

گویای

هونه رَمَند وشور شگیره

عبدالمجید عبدالرحمن

ئیسپانیا وولانتیکی خاوهن رۆشنیری و فیکرو ئەدەب و هونەریکی پەسەن بوو بە درێژای میژووی. بۆنی لە میژووی شارستانی مروفایەتی بەشداری بەکی گەشی کردوو، وەك پیکاسۆ گویا Goya فیلازکویز (Velazquez) وزورباران Zurbaran وئەلگریکو EL-Greco و موریللو Murrillo . . . ناوی لە کاروانی هونەری نینگارکیشاندا گەشەدار بوو .

نەك هەر ئەمە بەلكو لە راستی دا گویا بەکیكە لەو هونەرمەندە شورشگێرانەکی دەوریکی فیکری و فەلسەفی مەزنیان هەبوو لە «فراژین - تطور تطویر» کردنی فیکری ئەوروپایی و کارکردنی لەسەر بیروراو هەلویست و رەوشت «أخلاق» ی ئەو دوو هااتووێکانی ئەوروپا . گۆیا رووبەر ووی نەنگوچە ئەمە روحی بەکانی مروف بوو بە

قوولی تیفیکریووە بەراوردی کردوون و بریاری یاخی بوونی داو، بەلام گویا لە یاخی بوونیا پەنای بردووو بۆ هیزە تاریک و نادیارەکانی دەروونی مروف . ئی گومان توندو تیژی و شورشگێری گویا لە «هاندەریکی - دافع» یکی سادی و ئازاوەی «فوضوی» توندووە بوو، ئەگەر بە ووردی سەرنج لەو سەردەمە بدەین کە گویا تیا ژاوە، بۆمان دەرئەکەوی، کە لە سەدەکی هەژدەکی زایینی دەست بە رەفرکردنی بەکانی مەسیحیت و ئایین و بیروراکانی ئاسمان کراو، بەتایبەتی لە فرەنسا دیدرۆو مونسکیوو فولتیرو جان جاک رۆسو مەریز سادەو . . ئەمانە بناغەبەکی «عقلي» و «ناعقلي» یان دروست کرد، بو شورشگێری فەلسەفی و فیکری و هەروەها رینگایان خوش کرد بۆ شورشە مەزنەکی

فرەنسا کە لە «١٤ - ٧ - ٩٧٨» بەریا بوو، بۆنی گۆیا بەهۆی نینگارەکانی یەو هیزی عقلی خۆی دەرخواست، بە شێوەبەکی واقعی «فراژین - تطور» کراو، بۆ ئەوەی بە هیزو توندوتیژبوو، هەروەك «ئەندری مالرو» ئەو دەرئەخا کە «عقلی

گۆیا

سەدەى ئىستەم و تەنگۆچە لەمەى روحى مروڤى ئەوروپا تەرخان کردووە .

فرانسىسكو دى گۆيا لە سالى ۱۷۴۶

لە شارى ساراگوتتا لە دابىك بووە . باوكى جووتيارەكى ههژارو رهنجهرىكى

دەست كورته بوو ، بەلام بە سەلىقە تواناى

هه بوو نىگارى رېكۆپىك بېشى ، كه بىنى

كورەكەى تواناى نىگار كىشانى تيا هه به ،

بە كسەر ناردى بو لای هونەر مەندىك بو

ئەوەى بە هەرى گەشتىر بى . گۆيا بو

خویندن و فراوان کردنى بە هەرى بو شارى

سەركىشا چوووە پاش ۶۱ سال بو

ئەكادىمىاى هونەرە جوانەكانى مەدرىد

چوو ، گەشتىكى هونەرى لە رۆما - ئىتاليا

- كرد . . . و بەوردى تەماشاشاكارە

نەمرەكانى هونەرى ئىتالىاى كرد ، و

لە پاشانا بوو بە عمىدى كۆلىجى هونەرە

جوانەكانى مەدرىد . «گۆيا» لە ژيانى دللى

خوى بە هىواو خوشەوىستى جوانى

سروش و خاوتىن پەبوەندى مروڤابەتى

پر كرىبوو ، هەرچەند لە ژيانا زور ههژارى و

دەربە دەرى چەشت ، بەلام هىواى بە

مىللەتى ئىسپانىا و خەباتى قەت كرنه بوو ،

بوڤى گۆيا وەك مىللەتىكى پالەوان و نازا و

دلێر تەماشاشا مىللەتى ئىسپانىاى دە کرد لە

خەباتى دا دزى هیزى ناپلۆن و داگیر كەرە

فەرەنسى بە كان .

گۆيا خوى له وهزىرو گەوره پىاوانى

زەمانى خوى نزیك كردهو ، بو ئەوەى

دەنگى دلێرى مىللەت بە حكومەت

بگەپەتت ، ئەم برادەرەنەى لە

ئاسان کردنى بارى گۆزه رانى زور پارمەتیا و

دا بەلام ئاواتەكانى بو گەشە كردنو

پیشكە و تن بەدى نەهاتن ، بوڤى هیزە

ناووەكانى توندو تیژ - سادىزم - بوووەو

گومان گۆيا لەم هەلوستانەى دا دللى خوى

نەرم دە كردهووە و كەلپەى ئاگرى

تەنگۆچە لەمەى روحى خوى

دە كۆزاندهو ، بوڤى توندو تیژى دڕندهى و

معانات و نازارو ئەشكەنجە و نەخوشى ،

هەمرو وەسىلە بەك بوون بو رزگار کردنى

سۆزى كەلپە دارى توندو تیژى دەروونى .

تەنباى و نىگار كىشان و تەعبىر كردن لە

«دوورىنا - الرؤية» ی ناووە - الباطن -

ئەمانە بوونە بابەتى ئەو جىهانى كه بە بۆیە و

هیل و فلجەو خولقاندی . . تابلۆكانى

نازارو ئەشكەنجەى مروڤەو بەربەرەكانى و

شۆرپشگىرى و نازار دەرئەبرن ، هەروا

سەر و سىما و هىوا و ئاواتى چاخەكەى بە

روونى تيا دەرئەخات ، گۆيا بە بەهرو و

تواناى و لى هاتوونى خوڤەو شەرەزائى لە

هەمرو كه لە پوررى «عەقلى و ناعەقلى»

چاخەكەى و پىشوو ترى پەیدا كرد بو ئەوەى

بىت بە وەسىلە بەك بو دەر پىنى ناووەو

مروڤ ، بوڤى گۆيا وەك فولتئرو روسو و

سادو ماركس و فرۆيد بلىمە تىكى مەزنى

چاخى خوى بوو و كارىكى تەواوى لە

سەدەى بىستەما كردهو ، ئەو سەدە پر

ترس و سام و زانست و تەكنولوجيا و هیزى

نازاو هەى و هیزى شەيتانى و تاریكى و هیزى

بۆمباى زەرى و نىوترونى . .

وا بزاتم ئەم پىشەكەى بە فەلسەفى بە

كورته ئەوەى بو دەر خستىن كه «گۆيا»

نىگار كىشەكى ئاسانى نى بە ، بەلكو ژيان و

بەرەمى كارىكى زورىان بەسەر جىهانى

ئىستاماندا هەبە ، بوڤى باپەخىكى زورى

پى ئەدرى . «ئەندرى مالرو» ی نووسەرو

فەيلەسووفى بەرزى فەرەنسا ، چەندەها

لاپەرەى بو دەر خستى بىرورا و

هەلوستانەكانى گۆيا و كار تىكردنەكانى

جوووە - العقل الباطن - بوو هوى

تىكچوونى گۆيا .

بەلام سادىزمى گۆيا تىكەل بە

«ئىروسىزم - Irosism - الحية الجنسية»

هەكى قول بوو ، ئەمەش لە كۆمەلگەى

خووا كه وتوى ئىسپانىاى ئەو سەردەمە

شنىكى زور سەرو غەرىب بوو . ئەمەش

سەى ئەو مان پى دە بەخشى كه هیزى

جىسى هیزىكى مەزن و گەورە بوو تواناى

كوڤ كردن و پەیدا كردنى گرى كۆرەو نى

عزەى و «سادىزم» ی هەبە ، كه ئەمانەش

پىنگا بە هیزى رەش و تارىك و

و ئىرانكارى و ياخى بوون ئەدەن بو ئەوەش

بەوش و خوى ئابىنى خاوتىن بشووتىن و

فرۆيدىزم بلاو بىتەو .

هیزەكى ناديار - المجهول - زال

دەبىت بەسەر عەقل و سروشت و غەرزەى

مروڤ ، بوڤى ناوى «خودا» لە نىو كارو

بەرەمەكانى بلىمە تانى ئەم چاخە «سەدەى

هەزەهەم» دا وون بوو ، كه چى هیزى

شەيتانى و تاریكى و ديار كەوت وەك بلى

زال بووتت بەسەر بوون «وجود» دا .

گۆيا ئەو ناديار «المجهول» هى وەك

هیزىكى شەيتانى بەرچا و كرد ، و «دوورىنا

- رؤية - رؤى» كانى تەجسىد كرد لە

«وینە رەشەكانى» دا ، و دوودلى و

پەشو كاوى لە هەلوستانى مروڤ خوى

دەر خست :

تيا عەقلى تاكه مروڤ تواناى هەبە

بەرەلستى هیزى قەزاو قەدەر بكا .

كالفىزم (Calvinism) پرواى واپە كه

قەزاو قەدەرى مروڤ پىشوو تر نەخشەى

كىشراو و مروڤ دەسەلاقى نى بە لە داوى

قەزاو قەدەر خوى رزگار بكا ، كه چى

گۆيا لەم بىرورا ئابىنى بە ياخى بوو . نى

هيوكان رمان و زياتر په شوکاوی و ننگه رانی و تفت و تالی دایگرت . . تا دوا هه ناسه ی ژبانی ته نیا سه بووری به فلچه و بویه و هیله کانی ده هات ، وه له بهر نه وه ی گویا په بوهندی قوولی له گه ل میلیت و گه وره پیاوانی چاخه که ی هه بوو ، بوی کرآ به ننگار کیشی ته لاری مه لیکي نيسپانیا ، لیره گویا دهستی به ره سم کردن و یتنه ی خزم و که سانی مه لیک چالزی چواره م کرد . به لآم گویا نوسلوبه کی تیز کردن و سوخریه تی به کار هینا بو ده رختنی چینه نوروستو کراتی به کان . . . ته نیا نافرته تیک نه بی «دوق نه لبا» که گویا زور خوشی ده ویست و به شیوه به کی جوان و یتنه ی کیشا . . . به لآم هم نافرته زوو مردو له تاوا گویاش به نه نیایی و خه مباری مایه وه . .

گویا . به په رو شوه ، حمزی ده کرد میلیتی نيسپانیا پیشکه وی ، و به بهخته وه وی و کامرانی بزی ، به لآم هم میلیته له باره کی هه زاری و دووا که وتوی دا ده ژباو نه فسانه و خو وره وشتی پر وپوچی ناله بار بوو بوه ته گه ره له بهره دم هیزی پیشکه و تنان . هه روا تووندو تیزی و خوین رشتن له فهره نسای شوړ شگیرا میلیتی نيسپانیای ترساند ، بوی هیرا کانی گویای دوو چاری شکست بوونه وه کرد بوو . هیزی تووندو تیزی ده روونیان زیاتر هان ده دا تیز کردن له رهفتاری هه موو که سینک که «ناوه وه و ده ره وه - الباطن والظاهر» ی به ک نه بوون ، ولهم بواره دا گویا هونه رهنه ندینکی درو قاسی و دل په ق بوو ، هیزی تاریکی و شهبانی و سادی پالی پیوه ده نا بو نه عییر کردنی تووندو تیز تا رزگار بوون له م هیزه رهش و تاریکانه .

هه رچه نده گویا زور جار له ژبانا ته نیا بوو ، به لآم به شداری له جموجوئی گشت میلیتی نيسپانیای سیاسی و کومه لایه تی ده کرد ، له سالی ۱۸۰۸ له شهری پاریزی و بهرگری کردن له وولات و سه ره خوئی دزی ناپلیون و هیزه کانی ده ورینکی مه زنی هه بوو . چهنده ها جار چوه شهرو به دوورینه ک نه ماشای گوره پانی شهری ده کردو ننگاری ده کیشا . و یتنه ی جهنگه پر ترس و سام و کاره سات و برستی و نوشوستی و په شوکاوی ده روون و هه تیو بوونی مندال و جگه رسوتانی دایک و باوکانی تیا نه کیشا . . به لآم له گه ل نه وه شدا گویا نومییدی و ابو که جهنگ ته واو بوو میلیتی نيسپانیا رزگاری له چنگ مه لیکي زور دارو ده وله تیکي دیموکراتی میلی پیک یت . . به لآم نوتو کراتی مه لیکي کونه په رست دامه زراو زامی گویا قولتر بووه ، چونکه بورجوازیه تی نيسپانیا لاواز بوو هیزی کرینکاران کزو نرم بوو ، بوی هیزی ده ره به گایه تی و نوروستو کراتیه ت به سه ر نيسپانیا زال بوو .

خه م و خه فته گویا هینده زور بوون بوی هه همیشه ماندوو دیار بوو ، به تابه تی پاش مردنی ژنی و مناله کانی که نه وسا له ته مته تی ۴۵ سالی دابوو ، نه مرو مردنی کوره خوشه ویسته که ی کارنکی ئیجگار سه ختی خسته سه رشان و باری . . گویا و یتنه ی «چوارشانه - عملاق» ه کی کیشا که چون کوره نازداره که ی ده خوا . . ته مبه کابوسی ژبانی تفت و تالی . . . هیوا کانی گشتیان رمان ، بوی په نای برده خانووه کی ته سک و تارلیک و شر له ده ره وه ی «مه درید» ی پابتهخت و دهستی

کرد به ننگار کیشانی زنجیره به ک له «ننگاره ره شه کانی - الرسوم السوداء» که به رزترین تاوات و نومییدی جه ماوه ری دووا که وتوو ده رته خه ن . به لآم دیسان گویا توانای نه بوو دووره په ریز بوهستی له ژبانی گشتی میلیت ، بوی ناچار له سالی ۱۸۲۴ دا چوو بو مه نفاخانه له شاری «بوزدو» ی فهره نسا .

گویا له مه نفاخانه ی دا وازی نه هینا له فلچه و بویه و هیل و تابلو . . چونکه نه مانه ته نیا سه بووری یان نه دا به دلی و یارمه تی یان نه دا نارام بگری له ژبانی پر تفت و تالی و بی هیوانی دا . . . به لآم مه نفاخانه ش زور جار وه رسی ده کرد ، بوی رای ده کرد بو پاریس و مه دریدو شاره کانی تر ، به لآم به دل ه کی تارلیک بو بوردو ده گه رابه وه و بهره وه ام ده بوو له ره سم کردن ، به خیرایی وه ک بلی مردن راوه دووی نه نا که به زووترین کات ثاره زووی خوی پر تیزی له نیو هیل و بویه ی تابلو کانی دا . هم ژنه پر کاره سات و نه شکه نجه بهره وه ام بوو تا سالی ۱۸۲۸ ، پینش نه وه ی کوچی دوانی بکا گشت تابلو کانی ره وانهی کولیجی هونه ره جوانه کانی مه درید کرد بوو .

هم ژبانه سیاسی و کومه لایه تی به ی پر له بی هیوانی و ناومییدی و ته نگوچه له مته ی سایکولوژی بوو بوو ، و وه رس بوون له خه باقی دزی کوسپ و ته گه ره کانی سیاسی و کومه لایه تی و به جی نه هیتانی تاواته مه زنه کانی له ژبانیکی دیموکراتی و داد په ره وه ی کومه لایه تی و له زر کار تیز کردنی فیکری فهره نسی «رؤسو» قولتیر ، مونتسیکو ، ساد ، دیدرو . . . بوه هوی تووندو تیزی هه لویسته کانی سادیزمی شهبانی تارلیک ، هه ره ها رهانی خه ون و

تهستور روو بهر ووی نه گهره و بهر هه لست ده بن و سرده کون. همه هیزی دوژمنکارانه ی دهر وونی گویا دهر ته خا. هر وای وینه ی چنده ها بالدار ی گوشت خور وه قله ره ش و هه لئو بازی کیشاوه وه که ره مزینک بو هیزو ناره زووه کانی سایکولوجی خوی که همیشه وه که بورکان توندو تیز بوون.

له گهل نه مه شدا هیزی خه ون و خه پال و رومان تیک ی و هیمنی شوینی خویان هه به له دلی مروف پهروه ی گویا دا. له چنده ها تابلوی ره ننگین دا وینه ی چنده کچی جوان و قه شه نگی کیشاوه، به نوسلوینک که هیزی نیروسیزمی (irosism) الحیة الجنسیة هونه رمه مند دهر ته خه ن. له راستی دا تابلوو نیگاره کانی هم کارامه به به ووشه و رسته وه سف ناکرین، به لکو پیوسته مروف به وردی ته ماشایان بکاو به راورد بکاو تی فیکری. ینجا بوی دهر ته که وی که گویا هونه رمه ندینکی نیجگار مه زنه، که نوسلوی رومان تیک ی و واقعی و سوربالیزمی و تعبیری و انطباعی تیکه له نکات بو دهر خستی پیچ و په نای شاردراوه ی گشت سووچه کانی ژان و میلله ت. که جیهانی تفت و تالی واقع نه بووه سرچاوه ی نیش و نازارو مهینه تی سایکولوجی گویا، نه ویش به ره و ژوره کی تارینک ده به زی و چه کی خوی «بویه و ره ننگ و فلچه» ی هه لده گرت بو نه وه ی له گهل ژبانی تفت و تال و ناله بار بجه نگی، بوی جیهانی گویا جیهان تیک ی خه ست و چرو پر له نازارو خه ون و تاریکی به.

گویا هونه رمه ندینکی «ینه ر - شاهد» که تعبیر له چاخی خوی ده کا

کارامه. گویا ده زانی چون ترس و له رزی فره نس ی به داگیر که زه کان دهر بخا کانی که شور شگیره کانی نیسپانیا به تهننگ ده کوژن. هر وای گویا ده زانی دووالیزم - ازدواجیه - ی هیزه کانی خاوه ن ده سه لات و نوروستو کراتیه ت دهر بخا. گویا هونه رمه ندینکی واقعی بوو، به لام نه که واقعی به کی رووت و وشک، به لکو واقعی به کی تعبیری و خاوه ن دوورینا به کی روون و رومان تیک ی، ههروه ها نوزینک توخمی سوربالیزمی به دی نه کری له تابلو کانی دا. ژبانی میلله ت و مناسبه و جه زنه کانی، و ناهه ننگ و سروشت و خووره وشتی خه لک و چه شتی ژبانیان نه بینرین له تابلو کانی دا. له وینه به کدا چنده منالی هه ژار به جل و بهرگی دراو له بهرده م دارینکدا وه ستاون، به کیک له سه رپشتی به کی مردا وه ستاوه بو نه وه ی بهری داره که بجه نه خواره وه، نه مه به ناوانی خووشی هه ژاران. ژینکی هه ژاری شر جلوه رگی خوی ده فروشی، نه مه به که ساسی ی میلله ت، ژنه کی تر «شه ننگه بیر» مانگابه که ده دوشی، دیمه تی جوان و سهیری زورانبازی و ناهه ننگ و قه له بالفی به جوانترین شیوه نیگار کیشراون، وینه هه به که له «۱۰۰» که سی زیاتر تیا ره سم کراون، نه مه به ره و توانا و نارامه کی زوری ده وی. به لام گویای توندو تیزو کارامه ده زانی له چ به ره به که وه واقع دهر بخا، هندی له وینه کانی شیوه ی موباله غه بیان تیا به دی ده کری، به لام نه مه ش تعبیری کی سایکولوجی به له جیهانی ناره وه ی گویا و خه ون و ناره زووه کانی که سنووریان نه بوو. چنده ها پیروی به هیزو ماسولکه

تحتی نه شور شه کی توندو تیز وه که شور شی تاتی تموزی ۱۷۸۹ ی فره نس ا، وباری جیه که و توبوی میلله تی نیسپانیا و جیروونی و هه لپه رستی هیزه سه لات ناره کان و باری قورسی جه ننگ و نگی کردنی وولات له لایه ن هیزه کانی بیونه و، و نه بجامه کانی شه رو برستی و مینج ژنی و مناله کانی... و نه خووشی خوی، نه مانه گشت بوونه که ره هستی جویا به کی نازاوه ی - فهوضوی - و هه للابوون و سه به سه ت بوون له جویا کانی ناین و دهر برینی هیزی ره شی و تاریکی شه یان.

له راستی دا، نیگار، هونه ره کی زنی و فره دی به، به لام تعبیر له جیهانی دهر وه ده کا... نیگار برینی به له... شه کان... رووه کان... په یوه ندی خه لک... دارو دره خت و گیانده رو سروشت و خانوو، که به ره ننگ و هیل و بویه و فلچه زاتیه تی هونه رمه مند تیکه له به ژبانی کومه لایه تی ده کا، نیگار کیشان به دی نایه ت به تی جیهانی دهر وه، بوی ژبانی کومه لایه تی سه رچاوه ی تی، به لام هونه رمه ندی مه زن خاوه ن دوورینای «رویا» راستگویی ناتوانی بی لایه ن - محاید - بی، به لکو جیهانی دهر وه ده یینه وه سیله به که بو دهر خستی سوزو هه ست و نه ست و هه لویست و بیرو برای زانی خوی... ناوات و هیوا به رزه کانی گویا له وینه کانی «خه لکه کانی کابریکوس» و «کاره ساتی جه ننگ» و «نیگاره ره شه کان» دا به جوانترین شیوه نیگار کیشراون، هم نیگارانه پر ن له ره مزو هیا و هه به جان و دل هه لچوون و توندو تیزی دهر وونه کی خه ستی نازاوه ی سادی هونه رمه ندینکی